

The Role of Literary Texts in Strengthening Children's Identity: A Novel Approach to Educational Pedagogy

Maryam Alimoradi^{1*}

¹ Department of Persian Language and Literature, BA.C., Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran.

* Corresponding author: maryam1400a@iau.ac.ir

Received: 2025-07-24

Accepted: 2025-08-25

Abstract

Background and Objective: Persian classical literature, as a treasury of identity-shaping concepts, plays a significant role in shaping children's character. This study aimed to analyze the impact of adapted books from Shahnameh, Golestan-e Saadi, Kalila and Demna, and Masnavi-e Ma'navi on components of national, moral, individual, social, and mystical identity in children.

Research Method: This study employs quantitative content analysis to examine the components of identity in 15 adapted literary works derived from Persian classics—Shahnameh, Golestan-e Sa'di, Kalila and Demna, and Masnavi-ye Ma'navi—published in recent decades. The reliability of the coding categories was confirmed using Scott's pi coefficient (82%). The sample consisted stories selected from 15 Iranian-authored books tailored for children and adolescents. Data were collected via a researcher-developed checklist (including identity indicators) and analyzed using SPSS.

Key Findings: Shahnameh was the most influential text in fostering national identity, with an average score of 4.7. Kalila and Demna excelled in strengthening moral (score: 4.6) and social identity (4.3). •Golestan-e Saadi emphasized Persian language and moral identity (4.4). •Masnavi had the greatest impact on individual (3.8) and mystical identity (3.2).
Conclusion: Children's literature, by integrating ethical, cultural, and historical teachings, provides a dynamic framework for identity-centered education and can significantly mitigate contemporary identity-related challenges. A strategic combination of adapted stories from Shahnameh, Golestan-e Saadi, Kalila and Demna, and Masnavi in educational curricula can comprehensively address all dimensions of a child's identity. It is recommended that illustrated books with simplified narratives be developed for younger age groups.

Keywords: Children's identity, Adapted books, Quantitative content analysis

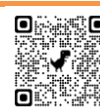
© 2019 Journal of New Approach to Children's Education (JNACE)

This work is published under CC BY-NC 4.0 license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Alimoradi, M. (2025). The Role of Literary Texts in Strengthening Children's Identity: A Novel Approach to Educational Pedagogy. *JNACE*, 7(3): 230-242.

نقش متون ادبی در تقویت هویت کودکان: رویکردی نو در تربیت آموزشی

مریم علیمرادی^{۱*}

^۱ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران
* نویسنده مسئول: maryam1400a@iau.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۶/۰۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۵/۰۲

چکیده

مقدمه و هدف: ادبیات کهن فارسی به عنوان گنجینه‌ای از مفاهیم هویت‌ساز، نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت کودکان دارد. این پژوهش با هدف تحلیل تأثیر کتاب‌های اقتباس‌شده از شاهنامه، گلستان سعدی، کلیله و دمنه، و مثنوی مولوی بر مؤلفه‌های هویت ملی، اخلاقی، فردی، اجتماعی و عرفانی کودکان انجام شد.

روش پژوهش: مطالعه حاضر به روش تحلیل محتوای کمی بر روی ۱۵ مجموعه کتاب اقتباسی از شاهکارهای ادبی شاهنامه، گلستان سعدی، کلیله و دمنه، و مثنوی مولوی منتشرشده در دهه‌های اخیر مؤلفه‌های هویت را بررسی و تحلیل کرده است. پایایی مقوله‌های مورد بررسی با استفاده از ضریب پای اسکات برای مؤلفه هویتی (ملی، اخلاقی، فردی، اجتماعی، عرفانی) ۰/۸۲ تعیین شد. جامعه آماری شامل ۱۵ مجموعه کتاب مناسب برای کودکان و نوجوانان که توسط نویسندگان ایرانی نوشته شده است. داده‌ها با چک‌لیست محقق‌ساخته (شامل شاخص‌های هویت) گردآوری و با نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند.

یافته‌ها: شاهنامه با میانگین امتیاز ۴/۷ در هویت ملی، مؤثرترین اثر بود. کلیله و دمنه در تقویت هویت اخلاقی (امتیاز ۴/۶) و اجتماعی (۴/۳) پیشتاز بود. گلستان سعدی بر زبان فارسی و هویت اخلاقی (۴/۴) تمرکز داشت. مثنوی بیشترین تأثیر را بر هویت فردی (۳/۸) و عرفانی (۳/۲) نشان داد.

نتیجه‌گیری: ادبیات کودک، با تلفیق آموزه‌های اخلاقی، فرهنگی و تاریخی، چارچوبی پویا برای تربیت هویت‌محور فراهم می‌کند و می‌تواند به کاهش مسائل هویتی در عصر حاضر کمک شایانی نماید. ترکیب هوشمندانه داستان‌های بازنویسی‌شده از شاهنامه، گلستان سعدی، کلیله و دمنه و مثنوی، در برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند تمام ابعاد هویت کودک را پوشش دهد. پیشنهاد می‌شود کتاب‌های مصور با روایت‌های ساده‌شده برای گروه‌های سنی پایین‌تر توسعه یابد.

واژگان کلیدی: هویت کودکان، کتاب‌های اقتباسی، تحلیل محتوای کمی

تمامی حقوق نشر برای فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان محفوظ است.

شیوه استناد به این مقاله: علیمرادی، مریم. (۱۴۰۴). نقش متون ادبی در تقویت هویت کودکان: رویکردی نو در تربیت آموزشی. فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان، ۷(۳): ۲۴۲-۲۳۰.

مقدمه

فردگرایی افراطی (Taylor, 1991) و نسبی‌گرایی اخلاقی (Bauman, 2000) منجر به تضعیف بنیان‌های هویتی مشترک و بروز گسست فرهنگی (Erikson, 1968) در نسل جدید شده است. از سوی دیگر، نفوذ رسانه‌های جمعی و فضای مجازی،

در عصر جهانی‌شدن و سیطره فناوری‌های دیجیتال، هویت کودکان به عنوان یکی از کلیدی‌ترین مسائل نظام‌های تربیتی معاصر مطرح شده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که گسترش

تقویت هویت ملی دانش‌آموزان متوسطه اول (نهم)، نشان می‌دهد متون کهن با انتقال مفاهیمی همچون میهن‌دوستی و اخلاق-اجتماعی، هویت ملی دانش‌آموزان را تقویت می‌کند.

– پیشینه پژوهش‌های لاتین

– (1978) Vygotsky نشان داده‌است که تعامل با متون ادبی غنی، «منطقه توسعه تقریبی» هویت را گسترش می‌دهد (Vygotsky, 1978).

– (1991) Giddens در نظریه «مدرنیته و خود» استدلال می‌کند که ویژگی‌های جامعه مدرن منجر به «بازاندیشی اجباری» در هویت‌یابی شده‌است (Giddens, 1991).

– (1996) Bruner نظریه «ساخت‌گرایی روایی» را مطرح کرده که براساس آن، کودکان از طریق روایت‌ها به درک از خود دست می‌یابند (Bruner, 1996).

– (2002) Noddings استدلال می‌کند که ادبیات کودک می‌تواند «اخلاق مراقبتی» را تقویت کند (Noddings, 2002).

– (2004) Bauman با مفهوم «هویت سیال» نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی معاصر در ایجاد حس تعلقات پایدار ناکام بوده‌اند (Bauman, 2004).

– (2021) Tracy Flores and Sandra Osorio در «چرا کتاب‌های متنوع اهمیت دارند: آینه‌ها و پنجره‌ها» بر ضرورت گنجاندن کتاب‌های چندفرهنگی در کلاس‌های درس تأکید می‌کند تا کودکان هویت خود را ببینند و همدلی و مهارت‌های اجتماعی در آنان تقویت شود.

– (2023) Dutton & Rushton در بازنمایی هویت، اهمیت ادبیات و فضای ترنسنگوئیتی‌جینگ در یادگیری سوادآموزی سال‌های ابتدایی برای زبان‌آموزان EAL/D، از ادبیات به عنوان ابزار سلامت‌روان و تاب‌آوری یاد می‌کند.

– (2023) Al-Matrafi در ادبیات کودک در هزاره جدید: مروری-برپژوهش‌ها، تحلیلی جامع از روندهای ادبیات کودک در دو دهه اخیر ارائه می‌دهد و بر بازنمایی مسائل اجتماعی (تنوع فرهنگی، حقوق کودکان، محیط زیست) تأکید دارد.

اهمیت و ضرورت

این پژوهش با تمرکز بر کتاب‌های ادبی اقتباس شده از متون ادبی کهن (شاه‌نامه، گلستان، کلیله و دمنه و مثنوی)، نقش این متون را در تقویت هویت کودکان از طریق رویکردهای نوین تربیتی نشان می‌دهد و از این جهت‌ها که می‌تواند مقابله‌ای با بحران هویت در جامعه امروز، تقویتی بر هویت فرهنگی و تاب‌آوری روانی-اجتماعی، تربیت چند بعدی، تلفیقی بین حکمت سنتی و رویکرد نوین تربیتی و پیوندی بین سنت و مدرنیته را رقم بزند، حائز

فرآیند اجتماعی‌پذیری را از بسترهای بومی و تاریخی دور ساخته و بحران معنابخش زندگی کودکان را تشدید کرده است (Turkle, 2011).

در بیان مسأله و تشریح ابعاد باید بیان داشت: ادبیات کهن فارسی به عنوان آینه‌ای از هویت ملی و فرهنگی، نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری شخصیت کودکان دارد. با این حال، ابعاد تأثیرگذاری کتاب‌های اقتباس شده مذکور، بر هویت کودکان به صورت نظام‌مند بررسی نشده‌است. حدود این پژوهش شامل تحلیل محتوای ۱۶ کتاب کودک منتخب از این آثار طی دهه-های اخیر است. جنبه‌های مجهول شامل سهم هر اثر در تقویت مؤلفه‌های خاص هویت (ملی، اخلاقی، فردی، اجتماعی، عرفانی) و ابهام‌های موجود در شیوه‌های بازنویسی برای گروه‌های سنی مختلف می‌باشد.

پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین، بیشتر بر جنبه‌های ادبی این متون تمرکز داشته‌اند. تحقیقات به بررسی تأثیر متون ادبی بر هویت ملی کودکان پرداخته‌اند و خلأ پژوهشی در مقایسه تطبیقی این چهار اثر به وضوح مشهود است. در زمینه نقش متون ادبی در شکل‌دهی هویت کودکان و نظریه‌های هویتی، می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

– پیشینه پژوهش‌های فارسی:

– اسلامی ندوشن (۱۳۹۰) الگوی «هویت روایی» را در آثار سعدی و حافظ بررسی کرده و تأثیر آن بر رشد روانی-اجتماعی کودکان را تأیید نموده است.

– شفیع کدکنی، محمدرضا (۱۳۹۵) در تحلیل اشعار کلاسیک نشان داده است که عناصر روایی در ادبیات فارسی قابلیت بالایی در انتقال مفاهیم هویتی دارند.

– شرفی (۱۳۹۶) جوان و بحران هویت، که به مسائل هویتی می‌پردازد.

– امینی مصطفی آبادی، و نجفی بهزادی (۱۴۰۴) در تحلیل داستان‌های بازنویسی شده کلیله و دمنه براساس ابعاد روایت-مندی نیکولایوا، با بازنویسی خلاقانه و حفظ نمادهای بومی، حس تعلق فرهنگی کودکان را افزایش می‌دهند.

– امید سجادی (۱۴۰۴) در تأثیر متون ادبی در تربیت و آموزش کودکان نشان می‌دهد که چگونه ادبیات می‌تواند لایه‌های شخصیت کودک را تحت تأثیر قرار دهد و بستر تربیت اخلاقی و پرورش خلاقیت، گسترش زبان و تقویت آگاهی اجتماعی را فراهم سازد.

– علی محمدی (۱۴۰۴) در تحلیل نقش ادبیات و متون کهن ادبی در

ایران، تعداد پیام‌های مرتبط با صداقت، عدالت، مسؤولیت‌پذیری، پرداخت به خودشناسی، اعتمادبه‌نفس، تصمیم‌گیری، تمرکز بر تعاملات گروهی، همکاری، و حل تعارض، اشاره به مفاهیم معنوی (عشق، ایثار، گذشت) با مقیاس لیکرت (۵-۱) است. روش تحلیل داده‌ها، آمار توصیفی: محاسبه میانگین و فراوانی مؤلفه‌های هویت در هر کتاب است. برای تحلیل آماری از نرم افزار SPSS استفاده شده است.

مبانی نظری

هویت

در لغت‌نامه دهخدا، هویت به معنای تشخیص آورده شده است. (دهخدا، ۱۳۷۲) و در فرهنگ عمید، هویت عبارت است از حقیقت شیئی یا شخص، که مشتمل بر صفات جوهری او باشد. هویت به معنای شخصیت، ذات هستی و وجود منسوب به «هو» یا او است. (عمید، ۱۳۶۷) واژه هویت (Identity) ریشه در لاتین دارد و از کلمه Idem به معنای مشابه و یکسان نشأت گرفته است. (علیخانی، ۱۳۸۳) هویت شامل «مجموعه‌ای از علائم، آثار مادی، زیستی، اجتماعی، فرهنگی و روانی است که موجب شناسایی فرد از فرد، گروه از گروه یا اهلیتی از اهلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود. (همان) هویت دارای انواع مختلفی اعم از اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و ملی است و به نوعی می‌توان گفت سازه هویت دامنه گسترده‌ای از مسائل هر جامعه را در برمی‌گیرد. (ذوالفقاری، ۱۳۸۶) هویت شیوه شناسایی «خود» توسط عوامل و متغیرهای «دیگر» است تا فرد خودش را بشناسد یا خود را به دیگری بشناساند؛ بنابراین، انسان در برابر متغیرهای متعددی مانند ارتباط با قوم، ملت، قبیله، اجتماع و یا خانواده قرار دارد که هویت او را می‌سازند (پناهی و معروفی، ۱۳۹۵) هویت مبتنی بر هستی و وجود، مبتنی بر خصایص ممیز است؛ یعنی آنچه با آن فرد به عنوان عضوی از گروه اجتماعی شناخته می‌شود از قبیل خصایص فردی یا رفتارهای جمعی، هویت گفته می‌شود. هنگامی که از هویت به عنوان یک پدیده جمعی یاد می‌شود به طور قطع شامل ویژگی‌های جمعی از قبیل: احساس همبستگی، احساس تعلق به یک جامعه، علاوه بر آن آگاهی، فداکاری و وفاداری نسبت به آن احساس می‌شود. در واقع، احساس، نگرش و رفتار، با یکدیگر نگرش را تشکیل می‌دهند. (آزادار مکی و علیخانی، ۱۳۷۶)

اهمیت دوران کودکی در شکل‌گیری هویت افراد

کودکان از سرمایه‌های ملی به شمار می‌آیند که در توسعه هر کشوری بی‌شک تأثیرگذارند و توجه به آن‌ها و هویتشان سرمایه‌گذاری سودمندی است که نتایج قابل توجهی به همراه

اهمیت است؛ زیرا می‌تواند به تربیت چندبعدی شناختی، عاطفی و اجتماعی کودک کمک کند و جنبه پیشگیرانه‌ای از بروز رفتارهای پرخطر در نوجوانی داشته باشد. با توجه به تهاجم فرهنگی و کاهش ارتباط کودکان با میراث ادبی، این پژوهش می‌تواند راهنمای والدین، مربیان و نشران در انتخاب و تولید محتوای هویت‌ساز باشد. همچنین، نتایج آن برای برنامه‌ریزی درسی وزارت آموزش و پرورش مفید خواهد بود.

اهداف پژوهش

هدف کلی، بررسی تأثیر کتاب‌های اقتباسی از شاهنامه، گلستان، کلیله و دمنه، و مثنوی بر تقویت هویت فرهنگی، ملی و روانی-اجتماعی کودکان در مواجهه با چالش‌های جهان مدرن و اهداف جزئی، تبیین نقش کتاب‌های اقتباسی در مقابله با بحران هویت کودکان و سنجش تأثیر این کتاب‌ها بر تاب‌آوری و سلامت روانی کودکان است.

سؤالات پژوهش:

- تا چه اندازه، کتاب‌های اقتباسی از متون کهن فارسی می‌توانند به شکل مؤثری هویت ملی کودکان را تقویت کنند؟
- چگونه کتاب‌های اقتباسی از متون کهن فارسی، توانسته‌اند به تربیت چندبعدی (شناختی، عاطفی، اجتماعی) کمک کنند؟

روش پژوهش:

این مطالعه با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی و روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. داده‌ها از طریق بررسی کتاب‌های اقتباس شده از چهار اثر کلاسیک (شاهنامه، گلستان سعدی، کلیله و دمنه، و مثنوی) برای کودکان جمع‌آوری و تحلیل شدند. جامعه و نمونه آماری کتاب‌های کودک و نوجوان منتشرشده در ایران که با اقتباس از چهار اثر فوق طی سال‌های اخیر نگاشته شده‌اند. هدف اصلی، تحلیل محتوا، بررسی پیام‌ها، برای شناساندن معرف‌هایی است که از طریق آن بتوان واقعیت را که متفاوت با ظاهر پیام است استنباط کرد. (بارون، ۱۳۷۴) از آنجایی که در این پژوهش، فراوانی مقوله‌های مورد نظر، در کتاب‌های کودکان با هدف تأثیر روی آنها به لحاظ بار ارزشی مفاهیم و عبارت‌های به کار برده شده، بررسی و شمارش شده است، پژوهش کنونی از نوع تحلیل محتوای کمی است. تعداد نمونه، از ۱۵ مجموعه کتاب اقتباسی ذکر شده است. ابزار گردآوری داده‌ها، با استفاده از چک‌لیست محقق‌ساخته شامل مؤلفه‌های هویت: هویت ملی، هویت اخلاقی، هویت فردی، هویت اجتماعی و هویت عرفانی است. شاخص اندازه‌گیری: تکرار نمادهای ملی (پرچم، اسطوره‌ها و...)، اشاره به جغرافیای

دارد. بحرانِ هویت در کودکان از جمله عواملی است که مانع رشد و به ثمر نشستن این سرمایه‌های انسانی می‌شود. توجه به رشد و پرورش کودکان از اصولی است که همواره مورد توجه اندیشمندان جوامع مختلف بوده است. ژان ژاک روسو، اندیشمند مطرح جهانی، معتقد است که «شاخه نو دمیده یک درخت باید از سوی باغبان طبق اصولی بسته شود تا فرم و شکل مطلوب به خود گرفته و متناسب با هدف هویت یابد. کودکان و اطفال خردسال هم باید به همین ترتیب تحت تعلیم و تربیت قرار گیرند.» (قرن ایام، ۱۳۸۳) کودکی آستانه شکل‌گیری شخصیت و هویت است و از جهت تجربی و نظری مرحله‌ای اساسی برای فرد به حساب می‌آید؛ زیرا در دوران کودکی است که فرد آرام آرام به شناخت نسبی موقعیت خود در جهان اطراف دست می‌یابد. علم روان‌شناسی این شناخت را در قالب اصطلاح «هویت‌یابی» مطالعه می‌کند که به مرور به یکی از سرفصل‌های کلان علم روان‌شناسی تبدیل شده است. اریکسون به‌عنوان اولین نظریه‌پرداز مهم هویت، آن را احساسی به‌نسبت پایدار از یگانگی خود تعریف می‌کند؛ یعنی به رغم تغییر رفتارها، افکار و احساسات، برداشت یک فرد از خود همواره مشابه است

۱. مسیر شناختی: تقویت تفکر انتقادی و خودآگاهی
۲. مسیر عاطفی: ایجاد دلبستگی به ارزش‌های فرهنگی
۳. مسیر اجتماعی: پرورش مهارت‌های ارتباطی

عوامل مؤثر در هویت‌یابی کودک

از عواملی که در سازندگی و شکل‌دهی شخصیت کودکان تأثیر بسزایی دارد می‌توان به خانواده، مدرسه، اجتماع، رادیو، تلویزیون، کتاب و دیگر رسانه‌های اطلاعاتی اشاره داشت. (امیری، ۱۳۷۳) نظریه‌پردازان با دیدگاه‌های مختلفی که دارند عوامل مهمی را در فرایند هویت‌یابی کودکان حائز اهمیت می‌دانند: والدین: نوع ارتباط والدین با کودک در چگونگی شکل‌گیری هویت آنان مؤثر است.

مدرسه و جامعه: موفقیت‌های تحصیلی در طول سال‌های مدرسه و قبول شدن کودکان در آزمون‌های تحصیلی راه را برای آینده حرفه‌ای و شغلی و نیز دستیابی به هویت خویش هموار می‌سازد. مدرسه از طریق تعامل مستقیم با کودک در قالب کتاب و گفت‌وگو می‌تواند در احیای هویت فردی، اجتماعی و ملی و نیز ایجاد الگو سهم بسیار مؤثری داشته باشد.

مذهب: عقاید مذهبی که به طور معمول، از کودکی تا نوجوانی به کودکان آموزش داده می‌شود، ظرفیت «ایمان» و «باورپذیری» در آن‌ها ایجاد می‌کند.

عوامل اقتصادی: تحقیقاتی که بایرن در سال ۱۹۹۴ م انجام داد، نشان می‌دهد که شرایط بد اقتصادی در ارتباط مستقیم با کاهش مؤلفه‌های روان‌شناختی مثبت و کاهش سطوح رشد هویت بوده است.

عوامل شناختی: رشد شناختی تأثیر بسیار مهمی بر شکل‌گیری هویت کودکان دارد. این نوع رشد به کمک مطالعه افزایش می‌یابد و کتاب‌خوانی و توجه به هنر و ادبیات می‌تواند در غنای آن بسیار مؤثر باشد (ر. ک شاملو، ۱۳۸۲: ۶۷ - ۵۰ و شرفی، ۱۳۸۱: ۹۹ - ۹۳). ادبیات در قالب کتاب‌های کودکان، نقش

دارد. بحرانِ هویت در کودکان از جمله عواملی است که مانع رشد و به ثمر نشستن این سرمایه‌های انسانی می‌شود. توجه به رشد و پرورش کودکان از اصولی است که همواره مورد توجه اندیشمندان جوامع مختلف بوده است. ژان ژاک روسو، اندیشمند مطرح جهانی، معتقد است که «شاخه نو دمیده یک درخت باید از سوی باغبان طبق اصولی بسته شود تا فرم و شکل مطلوب به خود گرفته و متناسب با هدف هویت یابد. کودکان و اطفال خردسال هم باید به همین ترتیب تحت تعلیم و تربیت قرار گیرند.» (قرن ایام، ۱۳۸۳) کودکی آستانه شکل‌گیری شخصیت و هویت است و از جهت تجربی و نظری مرحله‌ای اساسی برای فرد به حساب می‌آید؛ زیرا در دوران کودکی است که فرد آرام آرام به شناخت نسبی موقعیت خود در جهان اطراف دست می‌یابد. علم روان‌شناسی این شناخت را در قالب اصطلاح «هویت‌یابی» مطالعه می‌کند که به مرور به یکی از سرفصل‌های کلان علم روان‌شناسی تبدیل شده است. اریکسون به‌عنوان اولین نظریه‌پرداز مهم هویت، آن را احساسی به‌نسبت پایدار از یگانگی خود تعریف می‌کند؛ یعنی به رغم تغییر رفتارها، افکار و احساسات، برداشت یک فرد از خود همواره مشابه است

هویت و ادبیات

کتاب‌های کودکان، کتاب‌هایی هستند که با توجه به نیازهای اساسی، علاقه‌ها، تجربه‌ها و توانایی خواندن، درک و فهم کودکان با روشی هنرمندانه برای آنها نوشته، تألیف، ترجمه یا گردآوری می‌شوند و هدف آنان این است که شناخت خوانندگان خردسال و نوجوان را نسبت به خود، دیگران و جهان افزایش دهند و به رشد همه جانبه استعدادها و توانایی‌های آنها کمک کنند و در آنها انگیزه فعالیت فکری، اجتماعی و هنری را تقویت نمایند. (علوی، ۱۳۸۲) یکی از مهم‌ترین مسائل پیرامون هویت‌یابی کودکان، ادبیات است که می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در نتایج پژوهش‌های روان‌شناسی داشته باشد. ادبیات به‌عنوان مقوله‌ای که با روان‌شناسی رابطه نزدیکی دارند، نقش مهمی در فرایند رشد، پرورش، شخصیت، بالندگی استعداد و یافتن ماهیت و هویت درونی کودک ایفا می‌کند.

در طول تاریخ بشر، ادبیات همواره یکی از پرارزش‌ترین و مهم‌ترین الگوهای آموزشی و پرورشی انسان به شمار رفته است؛ بخش عظیمی از فرایند تعلیم، تربیت، شخصیت‌پذیری و هویت‌یابی کودکان به کمک ادبیات در قالب کتاب‌ها، نشریات و... به آنان منتقل شده است. اهمیت ادبیات در شکل‌دهی به هویت انسان در دوره کودکی و تأثیر بسیار آن بر کودکان از دیرباز مورد توجه اندیشمندان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت بوده و در این زمینه بحث‌های زیادی صورت گرفته و نظرهای

داستان در حال شکل‌گیری است. هنر و ادبیات از طریق کتاب‌های داستانی نقش خود را در فرایند تربیتی کودک ایفا می‌کند. مهم‌ترین نوع کتاب و مؤثرترین آن‌ها در روح و فکر کودکان، کتاب‌های ادبی است، کودک با داستان، بسیار راحت رابطه برقرار می‌کند و به آن دل می‌بندد، خود را به جای قهرمان کتاب فرض می‌کند و از شادی او شاد و از غمش غمگین می‌شود. و اهمیت بسزایی در شکل‌گیری شخصیت و اعتقادات و نظام فکری و هویتی کودک دارد که می‌توان آن را در شمار بهترین ابزار هویتیابی به حساب آورد.

عمده‌ای در هویتیابی و رفع نیازها و مشکلات آنان دارد و می‌تواند با تقویت رشدشناختی کودکان، سبب ارتقای هویت و شخصیت آن‌ها شود. مهم‌ترین وارزشمندترین ابزار مؤثر در رشد و تکامل کودک از جنبه‌های گوناگون (ذهنی، عاطفی و اخلاقی) کتاب است و تأثیر بسزایی در آموزش و شکل‌دهی هویت کودکان دارد» در این میان داستان به دلیل قابلیت‌ها و خصوصیت‌های خاصی که برای انتقال مفاهیم دارند در آموزش و ایجاد شناخت برای کودکان از اهمیت خاصی برخوردارند. (حسینی نثار، ۱۳۷۹). درواقع، هویت کودک در حین تماشای تصویر و جست‌وجو در متن داستان با همزادپنداری با قهرمان

بحث و بررسی محتوای کتاب‌های اقتباسی

جدول ۱: نمونه کتاب‌های اقتباسی از شاهنامه برای کودکان

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	هویت ملی (۱-۵)	ارزش‌های اخلاقی (۱-۵)	تکرار نام «ایران»	شخصیت‌پردازی (۱=مرد، ۲=زن، ۳=حیوان)	گروه سنی
هفت‌خوان رستم	ایلناز ابراهیمی	۵	(پایداری، عدالت) ۵	۱۲ بار	(رستم) ۱، (سیمرغ) ۳	۱۰-۶ سال
رستم و اسفندیار	مرجان فولادوند	۳	(تعارض اخلاقی) ۴	۵ بار	(رستم) ۱، (اسفندیار) ۱	۱۴-۱۰ سال
زال و سیمرغ	غلامرضا امامی	۴	(مهربانی، طبیعت) ۵	۳ بار	(زال) ۱، (سیمرغ) ۳	۸-۵ سال
زال و رودابه	مصطفی رحماندوست	۴	(عشق، پذیرش تفاوت) ۵	۴ بار	(زال) ۲، (رودابه) ۱	۱۲-۸ سال
گردآفرید	آتوسا صالحی	۴	(شجاعت زنانه) ۴	۶ بار	(گردآفرید) ۲	۱۲-۸ سال
قصه‌های شاهنامه فردوسی (داستان رستم و تهمینه)	نگار شادلو	۵	(عدالت، مسؤولیت) ۴	۱۵ بار	(رستم) ۲، (تهمینه) ۱	۱۲-۹ سال

«هفت‌خوان رستم» (۱۲ بار) بیشترین اشاره به ایران را دارند که نشان‌دهنده تأکید بر ملیت است. «زال و سیمرغ» (۳ بار) کمترین اشاره را دارد، که احتمال می‌رود به دلیل تمرکز بیشتر بر رابطه زال و سیمرغ است.

از نظر شخصیت‌پردازی: شخصیت‌های مردانه (۱) مانند رستم، اسفندیار و زال بیشترین حضور را دارند. شخصیت‌های زنانه (۲) مانند رودابه و گردآفرید در برخی کتاب‌ها برجسته شده‌اند، اما تعدادشان کمتر است. حیوانات اسطوره‌ای (۳) مانند سیمرغ نیز در برخی داستان‌ها نقش کلیدی دارند. «گردآفرید» (آتوسا صالحی) به دلیل موضوع، تنها کتابی است که به‌طور کامل بر یک شخصیت زن متمرکز است.

از نظر گروه سنی: بیشتر کتاب‌ها برای ۸-۱۲ سال مناسب هستند. «زال و سیمرغ» (۵-۸ سال) ساده‌ترین و «رستم و اسفندیار» (۱۰-۱۴ سال) پیچیده‌ترین کتاب از نظر محتواست.

یافته‌های جدول شماره ۱:

از نظر هویت ملی: بیشتر کتاب‌ها نمره‌ی بالایی (۴ یا ۵) در نمایش هویت ملی دارند، که نشان‌دهنده تأکید بر فرهنگ و اسطوره‌های ایرانی است. کتاب «هفت‌خوان رستم» (ایلناز ابراهیمی) «قصه‌های شاهنامه فردوسی» (نگار شادلو) با امتیاز ۵، بیشترین تأکید را بر هویت ملی دارند. «رستم و اسفندیار» (مرجان فولادوند) با امتیاز ۳، کمترین تأکید را دارد که احتمال می‌رود به دلیل تمرکز بیشتر بر تعارض اخلاقی است.

از نظر ارزش‌های اخلاقی: تمام کتاب‌ها حداقل امتیاز ۴ را در ارزش‌های اخلاقی دارند، که نشان‌دهنده تأکید بر مفاهیم اخلاقی مانند: شجاعت، عدالت، وفاداری، مهربانی و عشق است. «هفت‌خوان رستم»، «زال و سیمرغ» و «زال و رودابه» با امتیاز ۵، قوی‌ترین پیام‌های اخلاقی را منتقل می‌کنند. «رستم و اسفندیار» به دلیل موضوع تعارض اخلاقی، کمی متفاوت است. از نظر تکرار نام ایران: «قصه‌های شاهنامه فردوسی» (۱۵ بار) و

جدول ۲: نمونه کتاب‌های اقتباسی از گلستان سعدی برای کودکان

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	اخلاق‌مداری (۵-۱)	زبان ساده (۵-۱)	تعداد حکایت‌ها	گروه سنی
حکایت‌های شیرین گلستان	مژگان شیخی	۵	۴	۱۰	۸-۱۴ سال
گلستان به زبان کودکانه	حسین فتاحی	۴۰۵	۵	۸	۷-۱۲ سال
قصه‌های گلستان	جعفر ابراهیمی	۴	۴	۷	۹-۱۲ سال

جدول ۳: مؤلفه‌های اصلی هویتی در آثار اقتباسی از گلستان سعدی

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	تکرار نمادهای ملی	بازتاب فرهنگ ایرانی	زبان فارسی اصیل	اشاره به مفاخر ملی	امتیاز کل
حکایت‌های شیرین گلستان	مژگان شیخی	۲ بار	۳ (مراسم نوروز)	۵	۳ (سعدی، حافظ)	۸
گلستان به زبان کودکانه	حسین فتاحی	۵ بار	۵ (بازار سنتی)	۵	۴ (سعدی، فردوسی)	۹
قصه‌های گلستان	جعفر ابراهیمی	۳ بار	۲ (پوشش محلی)	۴	۲ (سعدی)	۷

دیگر برای گروه‌های سنی بالاتر (۸-۱۴ و ۹-۱۲ سال) تنظیم شده‌اند که نشان‌دهنده پیچیدگی نسبی بیشتر محتواست.

تحلیل تطبیقی و یافته‌ها:

تناسب محتوا با سن مخاطب: تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که بین ساده‌سازی زبان و گروه سنی هدف، رابطه مستقیم وجود دارد. کتاب‌هایی که برای کودکان کوچک‌تر طراحی شده‌اند، امتیاز بالاتری در ساده‌نویسی کسب کرده‌اند. این یافته با نظریه‌های روانشناسی رشد کودک که بر اهمیت تناسب محتوا با سطح درک مخاطب تأکید دارند، همخوانی دارد. تفاوت در تعداد حکایات انتخاب‌شده نشان‌دهنده دو رویکرد متفاوت است: رویکرد جامع‌نگر (۱۰ حکایت) که سعی در ارائه تصویر کامل‌تری از گلستان دارد، رویکرد گزینشی (۷-۸ حکایت) که بر انتخاب حکایات با بیشترین جذابیت برای کودکان تمرکز دارد. حفظ اصالت اخلاقی: با وجود تفاوت‌ها در ساده‌سازی زبان، همه کتاب‌ها امتیاز بالایی در اخلاق‌مداری دارند که نشان‌دهنده حفظ روحیه تعلیمی گلستان سعدی است. این امر حاکی از اهمیت انتقال هویت ارزش‌های اخلاقی در بازنویسی متون کهن برای کودکان است. میانگین وزنی معیارها با تأکید بر فرهنگ ایرانی (۴۰٪) و زبان فارسی (۳۰٪) است.

یافته‌های جدول شماره ۲ و ۳:

از نظر اخلاق‌مداری: کتاب‌های تحلیل‌شده، همگی امتیاز بالایی در شاخص اخلاق‌مداری دارند که نشان‌دهنده وفاداری به محتوای اصلی گلستان سعدی است. «حکایت‌های شیرین گلستان» (امتیاز ۵): بالاترین امتیاز را دارد که نشان‌دهنده تأکید ویژه بر مفاهیم اخلاقی مانند عدالت، صداقت و احترام است. «گلستان به زبان کودکانه» (امتیاز ۴۰۵): اگرچه امتیاز کمی پایین‌تر دارد، اما همچنان بر ارزش‌های اخلاقی تأکید می‌کند. «قصه‌های گلستان» (امتیاز ۴): مفاهیم اخلاقی را با عمق کمتری ارائه می‌دهد.

از نظر تعداد حکایت و زبان ساده: «حکایت‌های شیرین گلستان» (۱۰ حکایت): بیشترین تعداد حکایت را انتخاب کرده که نشان‌دهنده جامعیت بیشتر است. «گلستان به زبان کودکانه» (۸ حکایت) و «قصه‌های گلستان» (۷ حکایت): انتخاب گزیده‌تری از حکایات داشته‌اند. «گلستان به زبان کودکانه» (امتیاز ۵): با بالاترین امتیاز، نشان‌دهنده موفقیت در ساده‌سازی زبان پیچیده گلستان برای کودکان است. دو کتاب دیگر با امتیاز ۴ نشان‌دهنده تلاش برای ساده‌سازی هستند، اما ممکن است برخی عبارات برای کودکان کم‌سن‌تر دشوار باشد.

از نظر گروه سنی: «گلستان به زبان کودکانه» (۷-۱۲ سال): برای پایین‌ترین گروه سنی مناسب‌سازی شده است. دو کتاب

جدول ۴: کتاب‌های اقتباسی کلیله و دمنه برای کودکان

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	هویت اخلاقی (۵-۱)	هویت اجتماعی (۵-۱)	هویت فردی (۵-۱)	گروه سنی
قصه‌هایی از کلیله و دمنه	مهدی آذریزدی	۴۰۵	۳۰۵	۴	۱۲-۷ سال
قصه‌های شیرین کلیله و دمنه	مژگان شیخی	۴	۴۰۵	۳۰۵	۱۰-۶ سال
قصه‌های کلیله و دمنه	علیرضا طاهری	۳۰۵	۴	۴۰۵	۱۲-۸ سال

نتایج جدول شماره ۴:

معیارهای سنجش: هویت اخلاقی: تعداد پیام‌های مرتبط با صداقت، عدالت و مسؤلیت‌پذیری. هویت اجتماعی: بسامد صحنه‌های تعامل گروهی و حل تعارض. هویت فردی: میزان تأکید بر خلاقیت و تصمیم‌گیری مستقل. هویت فرهنگی-ملی: اشاره به آداب و نمادهای ایرانی. کتاب آذریزدی: بهترین گزینه برای آموزش اخلاق (امتیاز ۴۰۵)، تمرکز بر مفاهیم اخلاقی مانند راستگویی (۴۲٪ داستان‌ها)، استفاده از حیوانات به عنوان نماد رفتارهای انسانی. کتاب شیخی: مناسب‌ترین برای تقویت

مهارت‌های اجتماعی، نمایش همکاری حیوانات در ۶۰٪ داستان‌ها، پایان‌بندی‌های آموزشی. کتاب طاهری: برترین در پرورش خلاقیت فردی، تأکید بر حل مسئله در ۷۵٪ داستان‌ها، تشویق به تفکر انتقادی و پیچیدگی نسبی برای گروه سنی پایین. همبستگی مثبت قوی ($r=0/8$) بین: هویت اخلاقی و اجتماعی در کتاب شیخی و هویت فردی و اجتماعی در کتاب آذریزدی معنادار ($p<0/05$) در: تأکید بر هویت اخلاقی بین کتاب آذریزدی و کتاب طاهری و پرداخت به هویت فردی بین کتاب شیخی و کتاب طاهری است.

جدول ۵: کتاب‌های اقتباس شده از مثنوی برای کودکان

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	مؤلفه‌های هویت	گروه سنی	تعداد قصه‌ها
۱۰ قصه از مثنوی معنوی	مژگان شیخی	هویت عرفانی (مهربانی، گذشت) + هویت اخلاقی (راستگویی، عدالت)	۱۲-۷ سال	۱۰
حکایت‌های مثنوی (۳۱ حکایت)	ناصرقلی بوالحسنی	هویت فردی (خودشناسی، تفکر خلاق)	۱۰-۶ سال	۳۱
۱۰ قصه تصویری از مثنوی	حسین فتاحی	هویت اجتماعی (تعامل با دیگران، حل تعارض)	۱۲-۸ سال	۱۰

جدول ۶: مؤلفه‌های هویت در کتاب‌های اقتباسی از مثنوی

عنوان کتاب	نویسنده/بازنویس	هویت عرفانی (۵-۱)	هویت اخلاقی (۵-۱)	هویت فردی (۵-۱)	هویت اجتماعی (۵-۱)	گروه سنی
۱۰ قصه از مثنوی معنوی	مژگان شیخی	۴۰۵	۴	۳۰۵	۳	۱۲-۷ سال
حکایت‌های مثنوی (۳۱ حکایت)	ناصرقلی بوالحسنی	۴	۳۰۵	۴۰۵	۳	۱۰-۶ سال
۱۰ قصه تصویری از مثنوی	حسین فتاحی	۳۰۵	۴	۳	۴۰۵	۱۲-۸ سال

یافته‌های جدول ۶ و ۵

همان‌گونه که در جدول شماره ۵ و ۶ مشاهده می‌شود: کتاب «۱۰ قصه از مثنوی معنوی» - مژگان شیخی، تمرکز اصلی بر تقویت هویت عرفانی و اخلاقی و تأکید بر پیام‌های اخلاقی مانند: راستگویی، عدالت، مهربانی و... امتیاز بالای عرفانی (۴۰۵) با ویژگی‌های: تأکید بر مهربانی در ۷۰٪ داستان‌ها، و پرداخت به مفهوم گذشت با زبان روان و مناسب گروه سنی ۱۲-۷ سال. کتاب «حکایت‌های مثنوی» - ناصرقلی بوالحسنی، تمرکز

اصلی بر پرورش هویت فردی، تأکید بر خودشناسی و تفکر خلاق و برتری در هویت فردی (۴۰۵) با موارد: پایان‌های باز برای پرورش تفکر، طرح پرسش‌های فلسفی ساده و می‌توان با نظریه اریکسون (مرحله «صنعت در مقابل حقارت» برای اعتماد به نفس). نظریه ویگوتسکی (یادگیری اجتماعی-فرهنگی و پرورش خلاقیت) تطبیق داد مناسب کودکان ۱۰-۶ سال که در مرحله کشف توانایی‌های فردی هستند. «۱۰ قصه تصویری از مثنوی» - حسین فتاحی، تمرکز اصلی بر تقویت هویت اجتماعی و از ویژگی بارز آن، آموزش تعامل با دیگران و حل تعارض، نقاط

هیجانی و مدیریت اختلافات) تطبیق داد. کاربرد آموزشی در تقویت مهارت‌های اجتماعی، پرورش خلاقیت و خودشناسی و اخلاق و عرفان است.

قوت در هویت اجتماعی (۴۰۵) مناسب کودکان ۸-۱۲ سال که وارد روابط پیچیده‌تر اجتماعی می‌شوند؛ می‌توان بانظریه بندورا (یادگیری مشاهده‌ای از طریق داستان‌ها) ونظریه گلنن (هوش

جمع‌بندی و پیشنهادها

جدول ۷: مقایسه مؤلفه‌های هویت در کتاب‌های اقتباسی از چهار اثر کلاسیک

معیار	شاهنامه	گلستان	کلیله و دمنه	مثنوی
هویت ملی	۵ (قوی)	۳ (متوسط)	۲ (ضعیف)	۱ (ضعیف)
هویت اخلاقی	۴ (شجاعت، عدالت)	۴ (ادب، احترام)	۴.۵ (صداقت، همکاری)	۴ (مهربانی، گذشت)
هویت فردی	۳ (پهلوان محور)	۲ (کم‌رنگ)	۴ (حل مسأله)	۴.۵ (خودشناسی)
هویت اجتماعی	۴ (تعاملات حماسی)	۳ (تعاملات روزمره)	۴.۵ (کار گروهی)	۳ (تعامل محدود)
گروه سنی بهینه	۶-۱۴ سال	۸-۱۲ سال	۶-۱۲ سال	۷-۱۲ سال

جدول ۸: محاسبه میانگین وزنی (میانگین نمرات هر گروه از متون بر اساس مقیاس (۱-۵))

نوع متن	هویت ملی	هویت اخلاقی	هویت فردی	هویت اجتماعی	میانگین کل
شاهنامه	۴/۵۷ (انحراف معیار=۰.۷۹)	۴/۲۵ (۰/۵۰)	۳/۰۰ (۰/۰۰)	۴/۰۰ (۰/۰۰)	۳/۹۶
گلستان	۳/۰۰ (۰/۰۰)	۴/۵۰ (۰/۵۰)	۲/۰۰ (۰/۰۰)	۳/۰۰ (۰/۰۰)	۳/۱۳
کلیله و دمنه	۲/۰۰ (۰/۰۰)	۴/۳۳ (۰/۴۷)	۴/۰۰ (۰/۵۰)	۴/۳۳ (۰/۴۷)	۳/۶۷
مثنوی	۱/۰۰ (۰/۰۰)	۴/۰۰ (۰/۰۰)	۴/۳۳ (۰/۴۷)	۳/۵۰ (۰/۷۱)	۳/۲۱

نتایج تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد تفاوت معناداری در نمرات هویت ملی بین متون مختلف وجود دارد ($p < ۰/۰۰۱$)،

$F(۳,۱۶) = ۴۲/۱۵$. آزمون تعقیبی توکی تأیید کرد که شاهنامه به‌طور معناداری از سایر متون بالاتر است ($P < ۰/۰۱$)

جدول ۹: میانگین و انحراف معیار نمرات هر متن بر اساس مقیاس (۱-۵)

متن	هویت ملی (M±SD)	هویت اخلاقی (M±SD)	هویت فردی (M±SD)	هویت اجتماعی (M±SD)	میانگین کل
شاهنامه	۰/۷۹ ± ۴/۵۷	۰/۵۰ ± ۴/۲۵	۰/۰۰ ± ۳/۰۰	۰/۰۰ ± ۴/۰۰	۳/۹۶
گلستان	۰/۰۰ ± ۳/۰۰	۰/۵۰ ± ۴/۵۰	۰/۰۰ ± ۲/۰۰	۰/۰۰ ± ۳/۰۰	۳/۱۳
کلیله و دمنه	۰/۰۰ ± ۲/۰۰	۰/۴۷ ± ۴/۳۳	۰/۵۰ ± ۴/۰۰	۰/۴۷ ± ۴/۳۳	۳/۶۷
مثنوی	۰/۰۰ ± ۱/۰۰	۰/۰۰ ± ۴/۰۰	۰/۴۷ ± ۴/۳۳	۰/۷۱ ± ۳/۵۰	۳

سه اثر دیگر ایجاد کرده است. این یافته به‌طور کامل با محتوای حماسی، اساطیری و ملی شاهنامه که بر شکوه، تاریخ و قهرمانی ایران زمین تأکید دارد، همخوانی دارد.

تحلیل استنباطی و تفسیر نتایج:

الف) تحلیل واریانس (ANOVA) و آزمون تعقیبی:

هویت ملی: نتایج ANOVA یکطرفه نشان داد که تفاوت بین میانگین نمرات هویت ملی در گروه‌های مختلف (متون مختلف) از نظر آماری معنادار است ($F(۳,۱۶) = ۴۲/۱۵$, $p < ۰/۰۰۱$). مقدار F به دست آمده بسیار بالا و سطح معنی‌داری (p-value) کمتر از $۰/۰۰۱$ است. این نشان می‌دهد که تغییرپذیری بین گروه‌ها (تفاوت تأثیر متون) بسیار بیشتر از تغییرپذیری درون گروه‌ها است. آزمون تعقیبی توکی: این آزمون مشخص کرد که شاهنامه به‌طور معناداری $p < ۰/۰۱$ نمره هویت ملی بالاتری نسبت به

ب) تفسیر مقایسه‌ای نقش هر متن:

۱. شاهنامه فردوسی: نقش بی‌بدیل در هویت ملی، به‌عنوان یک اثر حماسی، اصلی‌ترین منبع تقویت غرور و هویت ملی ایرانیان است. تأکید بر مفاهیمی مانند میهن‌پرستی، دفاع از کیان ایران و افتخار به تاریخ کهن، دلیل برتری آشکار آن در این بُعد است.

- هویت اخلاقی: با ارائه الگوهای قهرمانی (همچون رستم) که علاوه بر قدرت جسمانی، بر فروتنی، پیمان‌داری و عدالت تأکید دارند، در تقویت هویت اخلاقی نیز بسیار مؤثر است.

- هویت فردی و اجتماعی: به نظر می‌رسد تمرکز اصلی این اثر بر کلان‌روایت‌های ملی و قهرمانی، فضای کمتری برای پرداختن به جست‌وجوی هویت فردی در معنای مدرن آن یا تعاملات اجتماعی روزمره باقی می‌گذارد.

۲- کلیله و دمنه:

- تقویت هویت فردی و اجتماعی: این اثر با روایت داستان‌های حیوانات که نماد رفتارهای انسانی هستند، به طور غیرمستقیم به خواننده می‌آموزد که چگونه منافع فردی را تشخیص دهد (هویت فردی) و چگونه در جامعه با دیگران تعامل کند، نبرنگ را بشناسد و برای مشکلات راه‌حل پیدا کند (هویت اجتماعی). این موضوع، بالاترین نمره این اثر در این دو بُعد را توجیه می‌کند. هویت اخلاقی: داستان‌های پندآموز آن، باعث تقویت بینش اخلاقی و درک پیامدهای اعمال می‌شود.

۳- مثنوی مولوی:

کشف هویت فردی: تمرکز مثنوی بر عرفان و سیر و سلوک درونی، ابزاری برای کشف خود حقیقی و معنوی است. از این رو، بالاترین نمره را در بُعد هویت فردی کسب کرده است. هویت اخلاقی: پر از داستان‌ها و تمثیل‌هایی است که فضایل اخلاقی مانند عشق، بخشش و گذشت را ترویج می‌کنند. هویت ملی: محتوای فراملی و عرفانی مثنوی که بر وحدت وجود و فراتر رفتن از مرزهای جغرافیایی تأکید دارد، طبیعی است که کمترین تأثیر را بر هویت ملی به معنای مرسوم و زمینی آن داشته باشد.

۴- گلستان سعدی:

اخلاق مداری محض: گلستان به عنوان یک اثر پندنامه و اخلاق‌محور، بالاترین نمره را در بُعد هویت اخلاقی به خود اختصاص داده است. به نظر می‌رسد ماهیت گلستان که گزیده‌گویی‌ها و داستان‌های کوتاه است، نسبت به روایت‌های طولانی‌تر سایر متون، اثرگذاری عمیق‌تری بر ابعاد پیچیده هویت فردی و اجتماعی نگذاشته است.

۴- نتیجه‌گیری

ادبیات کهن فارسی، نقش اساسی در شکل‌دهی شخصیت کودکان از منظر هویت ملی و فرهنگی دارد. آثار فاخری همچون شاهنامه فردوسی، کلیله و دمنه، گلستان سعدی و مثنوی، توانسته‌اند تأثیری شگرف بر تحولات روحی و شکل‌گیری شخصیت افراد داشته باشند از آنجاکه این آثار ادبی در قالب داستان نوشته شده‌اند و در دوره‌های مختلف، بازنویسی‌های متعددی از این کتاب‌ها برای کودکان صورت پذیرفته‌است؛ در

تربیت هویت ملی و فرهنگی کودکان تأثیر شایانی داشته است. در این آثار که هم از نمادهای ملی و مذهبی سخن به میان می‌آید و هم مسائل فرهنگی و اجتماعی را پوشش می‌دهند، به طور شایسته و نظام‌مند، در تقویت مؤلفه‌های خاص هویت (ملی، اخلاقی، فردی، اجتماعی، عرفانی) قابل بررسی و تحلیل است. با توجه به پیشینه پژوهش هم می‌توان اذعان داشت که نقش متون ادبی در شکل‌دهی هویت کودکان و نظریه‌های هویتی، مورد نظر صاحب نظران و پژوهشگران در دوره‌های مختلف است. نتایج پیشینه فارسی، حاکی از این است که توجه به داستان‌های ادبی می‌تواند حس تعلق فرهنگی کودکان را افزایش دهد، باعث تقویت آگاهی اجتماعی شود و با مفاهیمی همچون: مبین‌دوستی و اخلاق اجتماعی آشنا شوند. و پیشینه‌های لاتین نیز بر افزایش و گسترش هویت در تعامل با متون غنی ادبی تأکید دارند، باعث شناخت هویت و درک کودک از خود و باعث تقویت اخلاق خود مراقبتی می‌شوند و حس همدلی و مهارت اجتماعی آنان را در تاب‌آوری و سلامت روان به همراه دارد. براساس تحلیل‌های کمی انجام‌شده بر روی کتاب‌های اقتباس‌شده از چهار اثر کلاسیک مذکور، می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

- هویت ملی: کتاب‌های اقتباس‌شده از شاهنامه (مانند هفت‌خوان رستم با امتیاز ۵) بیشترین تأکید را بر هویت ملی دارند، با تکرار مکرر نام «ایران» و شخصیت‌های حماسی مانند رستم. این کتاب‌ها به‌ویژه در تقویت میراث فرهنگی و غیرت ملی مؤثرند. در مقابل، کتاب‌های گلستان سعدی (مانند گلستان به زبان کودکان با امتیاز ۹) بیشتر بر فرهنگ ایرانی تمرکز دارند تا هویت ملی صرف.

- هویت اخلاقی: کتاب‌های کلیله و دمنه (مانند قصه‌هایی از کلیله و دمنه با امتیاز ۴.۵) و مثنوی (مانند ۱۰ قصه از مثنوی با امتیاز ۴) بر ارزش‌هایی مانند صداقت، مهربانی و تعامل اجتماعی تأکید می‌کنند. این آثار برای پرورش هویت اخلاقی در کودکان مناسب‌ترند.

- هویت فردی و اجتماعی: کتاب‌های مثنوی (مانند حکایت‌های مثنوی با امتیاز ۴.۵ در هویت فردی) بر خودشناسی و خلاقیت تمرکز دارند، درحالی‌که کتاب‌های کلیله و دمنه (مانند قصه‌های شیرین کلیله و دمنه با امتیاز ۴.۵ در هویت اجتماعی) بیشتر بر کار گروهی و حل تعارض تأکید می‌کنند.

برای تقویت هویت ملی: شاهنامه (مثل هفت‌خوان رستم) بهترین گزینه است.

برای پرورش اخلاق: کلیله و دمنه (مثل قصه‌های شیرین کلیله و دمنه) و مثنوی (مثل ۱۰ قصه از مثنوی) مناسب‌ترند.

برای تقویت خلاقیت فردی: مثنوی و کلیله و دمنه برتر هستند.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران مراتب قدردانی و تشکر خود را از کلیه شرکت‌کنندگان این پژوهش که با استقبال و بردباری، در روند استخراج نتایج همکاری نمودند، اعلام می‌دارند.

تعارض منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ گونه تعارض منافی در انجام و نگارش آن ندارند.

منابع فارسی

- ابراهیمی (شاهد)، جعفر. (۱۳۹۱). بازنویسی گلستان سعدی، تصویرگر فرشید شفیع، تهران، انتشارات پیدایش.
- ابراهیمی، ایلناز. (۱۴۰۳). کتاب هفت خوان رستم، تهران، انتشارات برف.
- آذاردارمکی، تقی؛ علیخانی، علی اکبر. (۱۳۸۶). هویت در ایران: رویکرد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، ادبی به هویت و بحران هویت در ایران، تهران، جهاد دانشگاهی.
- آذر یزدی، مهدی. (۱۴۰۱). قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، قصه‌هایی از کلیله و دمنه جلد ۲، چاپ ۹۷، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۹۰). هویت و شعر فارسی، انتشارات یزدان.
- امامی، غلامرضا. (۱۴۰۱). کتاب زال و سیمرغ، تهران، نشر مهرسا.
- امیری، فاطمه. (۱۳۷۳) چگونگی رشد و تطور ادبیات کودکان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مجموعه مقاله‌های سمینار بررسی ادبیات انقلاب اسلامی.
- امینی مصطفی‌آبادی، زهرا و نجفی بهزادی، سجاد. (۱۴۰۴). تحلیل داستان‌های بازنویسی شده کلیله و دمنه براساس ابعاد روایت‌مندی نیکولایووا. فصلنامه پژوهش‌های ادبیات کودک و نوجوان، (۱۱): ۱-۱۵
- بوالحسنی، ناصر قلی. (۱۳۷۸). حکایت‌های مثنوی مولوی، ۳۱ قصه، ناشر آتی.
- پناهی، صادق و معروفی، یحیی. (۱۳۹۵). جایگاه مؤلفه‌های هویت فرهنگی در کتاب‌های ادبیات فارسی. پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، سال سیزدهم، (۲) ۲۳، ۱۰۱ - ۸۹.
- حسن زاده، فرهاد. (۱۳۹۶). بازآفرینی ۱۸ حکایت از سعدی، تصویرگر نسیم خواجهویی، چاپ دوم، تهران، نشر سوره مهر.
- حسینی نثار، حسین. (۱۳۷۹). انقلاب اسلامی در آینه داستان‌های کودکان و نوجوانان از سال ۵۷-۷۷، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۲). لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۴۰۰). «بازنمایی هویت روستایی در ادبیات کودکان، پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، (۲) ۷، ۶۷-۴۵.
- (مطالعه موردی قصه‌های مجید)

در پاسخ به سوال اول با توجه به نتایج جدول‌ها باید گفت: کتاب‌های اقتباسی از متون کهن ادبی می‌توانند هویت ملی کودک را تقویت کنند کتاب‌های اقتباسی از شاهنامه به‌طور معناداری هویت ملی کودکان را تقویت می‌کنند. شاهنامه، بالاترین امتیاز هویت ملی (۵/۵) را دارد با تکرار مکرر نام «ایران»، توجه به شخصیت‌های پهلوانی و شخصیت‌پردازی قهرمانان ملی (رستم، گردآفرید) و تأکید بر نمادهای حماسی (سیمرغ، پهلوانی). گلستان سعدی، بازتاب فرهنگ ایرانی در قالب مراسم‌ها و... با امتیاز (۵/۳) در انتقال مفاهیم هویت فرهنگی و ملی مؤثر است. همچنین کلیله و دمنه و مثنوی به دلیل تمرکز بر مفاهیم اخلاقی و عرفانی در شکل‌دهی هویت مؤثرند.

در پاسخ به سؤال دوم؛ شاهنامه، بعد عاطفی و اجتماعی را از طریق الگوهای پهلوانی (عدالت، مسوولیت‌پذیری) تقویت می‌کند و مناسب گروه سنی ۱۰-۱۴ سال برای درک تعارضات اخلاقی است. گلستان، مؤثرترین منبع برای تربیت اخلاقی-اجتماعی (امتیاز ۵ در اخلاق‌مداری) است و زبان ساده آن (گلستان کودکانه) برای گروه ۷-۱۲ سال قابلیت درک مفاهیم پیچیده را فراهم می‌کند. کلیله و دمنه، توسعه‌دهنده قوی‌ترین بُعد اجتماعی (کار گروهی) و شناختی (حل مسئله) از طریق تمثیل‌های حیوانی است و مثنوی، تمرکز بر هویت فردی (خودشناسی: امتیاز ۴.۵) و عاطفی (مهربانی) دارد. کتاب حکایت‌های مثنوی (بوالحسنی، ۱۳۷۸) برای گروه ۶-۱۰ سال مناسب‌تر است.

در پایان راهکارهای قابل اجرا برای تقویت هویت در کودکان با توجه به متون کهن ادبی ارائه می‌شود:

۱- برنامه درسی: طراحی واحد درسی «ادبیات هویت‌ساز» برای پایه‌های مختلف؛ تلفیق متون کهن با روش‌های خلاقانه مانند نمایش عروسکی، برای شناساندن هویت در ابعاد مختلف به کودکان.

۲- روش‌های تدریس: الگوی «پرسش‌محور» برای تحلیل متون ادبی و روش «بازی‌های روایی» یا بازی‌های داستانی برای درونی‌سازی ارزش‌ها، در این گونه بازی‌ها، داستان یا روایت نقش محوری و اصلی ایفا می‌کند.

۳- ارزشیابی: طراحی چک‌لیست سنجش رشد هویتی. استفاده از پورتفولیوهای ادبی (نمونه کار ادبی) کودکان، به منظور کسب مهارت، سبک هویتی و پیشرفت.

موازین اخلاقی

در این مطالعه اصول اخلاق در پژوهش شامل اخذ رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان و حفظ اطلاعات محرمانه آنها رعایت گردیده است.

- the new millennium: A review of research. *Journal of Educational Literature Studies*, 15(2), 45-67.
- Amid, H. (1988). *Amid Persian dictionary*. Tehran: Amir Kabir Publishing. [Persian]
- Amini Mostafa Abadi, Z., & Najafi Behzadi, S. (2025). Analysis of Rewritten Stories of Kalila and Demna Based on Nikolaeva's Narratology Dimensions. *Journal of Children and Adolescent Literature Research*, 1(1), 1-15. [Persian]
- Amiri, F. (1994). The development of children's literature after the victory of the Islamic Revolution. *Proceedings of the Seminar on Reviewing the Literature of the Islamic Revolution*. [Persian]
- Azar Yazdi, M. (2022). Good stories for good children: Stories from Kalila and Demna, Vol. 2 (97th ed.). Tehran: Amir Kabir Publishing. [Persian]
- Azardar Maki, T., & Alikhani, A. A. (2007). Identity in Iran: Political, social, cultural, and literary approaches to identity and identity crisis in Iran. Tehran: Jihad Daneshgahi. [Persian]
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2004). *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi*. Polity Press.
- Bohalasi, N. G. (1999). *Tales from Mowlavi's Masnavi: 31 stories*. Tehran: Ati Publishing. [Persian]
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.
- Dutton, J., & Rushton, K. (2023). Representing identity: The importance of literature and the translanguaging space for EAL/D early years literacy learning. *Education Sciences*, 13(6), 569.
- Ebrahimi (Shahed), J. (2012). *Rewriting Golestan of Saadi*. Illustrator: Farshid Shafiei. Tehran: Padideh Publishing. [Persian]
- Ebrahimi, I. (2024). *The book of Rostam's seven trials*. Tehran: Barf Publishing. [Persian]
- Emami, G. (2022). *The book of Zal and Simorgh*. Tehran: Mehresa Publishing. [Persian]
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- Eslami Nadoushan, M. A. (2011). *Identity and Persian poetry*. Tehran: Yazdan Publishing. [Persian]
- Fattahi, H. (2024). *Book of ten illustrated*
- ذوالفقاری، حسن. (۱۴۰۱). تحلیل روایی در ادبیات کودک ایران، نشر علمی.
- رحماندوست، مصطفی. (۱۴۰۲). کتاب زال و رودابه، تهران، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- سجادی، بهارک. (۱۴۰۴). تأثیر متون ادبی در تربیت و آموزش کودکان. *مطالعات ادبیات کودک ایران*، ۳(۳)، ۲۵-۴۰
- شادلو، نگار. (۱۳۹۶). *قصه‌های شاهنامه فردوسی*، تهران، انتشارات وزرا.
- شاملو، سعید. (۱۳۸۲). *مکتب‌ها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت*. تهران، رشد.
- شرفی، محمدرضا. (۱۳۸۱). *جوان و بحران هویت*. تهران، انتشارات سروش
- شرفی، محمدرضا. (۱۳۹۶). *تربیت دینی و هویت جوانان*. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۵). *هویت ایرانی در شعر فارسی*، انتشارات سخن.
- شیخی، مژگان. (۱۳۹۸). *۱۰ قصه از مثنوی معنوی*، تصویرگر بهار اخوان، تهران، انتشارات قدیانی.
- شیخی، مژگان. (۱۴۰۱). *مجموعه کتاب‌های قصه‌های تصویری از گلستان (جلد ۶)*، چاپ پنجم، تهران، انتشارات قدیانی.
- شیخی، مژگان. (۱۴۰۲). *قصه‌هایی از کلیله و دمنه*، چاپ ۳، تهران، انتشارات سوره مهر.
- صالحی، آتوسا. (۱۴۰۳). *کتاب گردآفرید*، چاپ ۱۱، تهران، انتشارات افق.
- طاهری، علیرضا. (۱۳۹۴). *قصه‌های کلیله و دمنه*، (ویژه کودکان و نوجوانان)، تهران، انتشارات سپهرین.
- علوی، سهیلا. (۱۳۸۲). *تأملی دیگر در ادبیات کودک و نوجوان*، تهران، یادواره کتاب.
- علیخانی، علی‌اکبر. (۱۳۸۳). *مجموعه مقالات هویت در ایران*. تهران، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی
- عمید، حسن. (۱۳۶۷). *فرهنگ فارسی عمید*، تهران، امیرکبیر.
- فتاحی، حسین. (۱۴۰۳). *قصه‌های تصویری از شاه‌نامه*، مجموعه ۱۲ جلدی، تهران، انتشارات قدیانی.
- فتاحی، حسین. (۱۴۰۳). *کتاب ده قصه تصویری از مثنوی*، تهران، انتشارات قدیانی.
- فولادوند، مرجان. (۱۳۹۸). *کتاب رستم و اسفندیار*، تصویرگر: رایان رحیمی‌زاده، تهران، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان.

فهرست منابع

- Alavi, S. (2003). *Another reflection on children's and adolescents' literature*. Tehran: Yadvareh Ketab. [Persian]
- Alikhani, A. A. (2004). *Collection of articles on identity in Iran*. Tehran: Institute for Humanities and Social Sciences. [Persian]
- Al-Matrafi, H. (2023). *Children's literature in*

- Shafiei Kadkani, M. R. (2016). Iranian identity in Persian poetry. Tehran: Sokhan Publishing. [Persian]
- Shamloo, S. (2003). Schools and theories in personality psychology. Tehran: Roshd Publishing. [Persian]
- Sharfi, M. R. (2002). Youth and identity crisis. Tehran: Soroush Publishing. [Persian]
- Sharfi, M. R. (2017). Religious education and youth identity. Tehran: Research Institute of Hawza and University. [Persian]
- Sheikhi, M. (2019). 10 stories from Masnavi Manavi. Illustrator: Bahar Akhavan. Tehran: Ghadyani Publishing. [Persian]
- Sheikhi, M. (2022). Collection of illustrated stories from Golestan (6 volumes) (5th ed.). Tehran: Ghadyani Publishing. [Persian]
- Sheikhi, M. (2023). Stories from Kalila and Demna (3rd ed.). Tehran: Soore Mehr Publishing. [Persian]
- Taheri, A. (2015). Stories from Kalila and Demna (For children and adolescents). Tehran: Sepehrin Publishing. [Persian]
- Turkle, S. (2011). Alone together: Why we expect more from technology and less from each other. Basic Books.
- Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
- Zolfaghari, H. (2021). Representation of rural identity in children's literature. Research Journal of Children and Adolescent Literature, 7(2), 45-67. [Persian]
- Zolfaghari, H. (2022). Narrative analysis in Iranian children's literature. Tehran: Elmi Publishing. [Persian]
- stories from Masnavi. Tehran: Ghadyani Publishing. [Persian]
- Fattahi, H. (2024). Illustrated stories from Shahnameh (12-volume collection). Tehran: Ghadyani Publishing. [Persian]
- Fouladvand, M. (2019). The book of Rostam and Esfandiyar. Illustrator: Ryan Rahimi Zadeh. Tehran: Kanoon Parvaresh Fekri Publishing. [Persian]
- Hassanzadeh, F. (2017). Recreation of 18 tales from Saadi (2nd ed.). Illustrator: Nasim Khajavi. Tehran: Soore Mehr Publishing. [Persian]
- Hosseini Nassar, H. (2000). The Islamic Revolution in the mirror of children's and adolescents' stories from 1978-1998 (Master's thesis). Islamic Azad University, Science and Research Branch. [Persian]
- Noddings, N. (2002). Educating moral people: A caring alternative to character education. Teachers College Press.
- Panahi, S., & Maroufi, Y. (2016). The position of cultural identity components in Persian literature textbooks. Research in Curriculum Planning, 13(23), 89-101. [Persian]
- Rahmandoust, M. (2023). The book of Zal and Rudabeh. Tehran: Kanoon Parvaresh Fekri Publishing. [Persian]
- Sajjadi, B. (2025). The Impact of Literary Texts on Children's Education and Training. Iranian Journal of Children's Literature Studies, 2(3), 25-40. [Persian]
- Salehi, A. (2024). The book of Gordafrid (11th ed.). Tehran: Ofogh Publishing. [Persian]
- Shadloo, N. (2017). Stories from Ferdowsi's Shahnameh. Tehran: Vezara Publishing. [Persian]